

## איך עונים לשאלה בבחינה?

**שאלה:** בסיפורים רבים מופיעה ביקורת חברתית על ערכי החברה. מהי הביקורת וכיצד היא מעוצבת באחד הסיפורים הקצרים שלמדת? בתשובתך התייחס גם לשאלה האם ביקורת זאת מתאימה גם לזמננו. הסבר והדגם.

**ראשית, שימו לב לניסוח השאלה, למה שנדרש מכם בתשובה עליה, ולחלקים שמרכיבים אותה:**

א. מהי הביקורת החברתית? (באופן כללי ודוגמאות מהסיפור)

ב. כיצד היא מעוצבת? (אמצעים ספרותיים: מבנה העלילה, מוטיבים, תקבולות וכו')

ג. האם ביקורת זאת מתאימה גם לזמננו?

בתשובה יש להקפיד ולהשיב על השאלה בניסוח המדויק שלה, ולא להיגרר לסיפור התוכן המלא של היצירה ולכתוב "כל מה שלמדתי עליה".

אפילו הפתיחה רצוי שתתייחס לשאלה בניסוחה המדויק, אך היא תציג את נושא השאלה ומהלך הדיון בה באופן כללי, ובהמשך, ב-"גוף התשובה", יובאו גם הסברים יותר מפורטים והדוגמאות. הסיום יכול לכלול פסקת סיכום כללית או מסקנה. את בקיאותכם והבנתכם תחשפו בכך שתגייסו הכל למען תשובה לשאלה המסויימת שעליה התבקשתם להשיב. השתדלו להשתמש במונחים המופיעים בשאלה עצמה. שימו לב שלעיתים קרובות קשה למעריך או לקורא לזהות מה הייתה השאלה המדויקת עליה הנבחן התבקש.

**תשובה:** בסיפור בו בחרתי, "יגון" מאת הסופר הרוסי אנטון צ'כוב, **אכן נמתחת ביקורת ישירה או**

**עקיפה על ערכי החברה.** אומנם, צ'כוב מתייחס לחברה הרוסית באותה תקופה (סוף המאה ה-19 ותחילת ה-20) בעיר הגדולה פטרבורג, אך יש לביקורת החברתית שלו תוקף אוניברסאלי, על-זמני ולכן, לדעתי היא מתאימה גם לזמננו.

היחיד-הבודד, יונה העגלון, עומד מול נציגי החברה השונים כשהוא צמא לקשר, לאוזן קשבת, לאדם שיוכל לפרוק בפניו את המועקה על מות בנו זמן מה קודם, לנפש חיה שתאזין לו ותגלה אמפתיה (היכולת לזהות את מצבו הנפשי של האחר ולהבין אותו) והזדהות עם מצבו. אך כל נסיונותיו נכשלים והוא נתקל בחברה אטומה, ששולטים בה הניכור, האגואיזם, הבוז ל-"אחר", הזלזול באדם החלש וחסר האונים. אלו הם ערכיה המעוותים של החברה העירונית ה-"מודרנית", שכן יונה נעקר מהכפר הרגוע והגיע עם סוסתו לכרך הסואן כדי למצוא פרנסה.

הכרך נראה בעיניו מפלצתי, המון אדם, קצב חיים מהיר, אין זמן לקשר אנושי חם ואמיתי. בכפר, כפי שנרמז, היחסים יותר אנושיים, קל יותר למצוא אוזן קשבת וקצב החיים איטי יותר. זהו גם ביטוי לתהליך כללי שקשור באורבניזציה (עיור) בעקבות המהפכה התעשייתית, המעבר מהכפר אל העיר הגדולה בה האדם בודד בהמון.

ביקורת חברתית זאת מעוצבת בסיפור באמצעות תבנית עלילתית של סידרת מפגשים מקבילים, בכולם מנסה יונה למצוא מישהו שיוכל לשפוך בפניו את ליבו, לפרוק את המועקה המכבידה עליו, לספר לו על מות בנו היקר, על נסיבות מותו ועל חייו. ההזדמנות של העגלון להכיר אנשים היא כמובן לפתוח בשיחה עם הנוסעים המעטים שהוא מעלה למרכבתו. אך אלה אינם רואים בו "בן אדם", "סובייקט", אלא רק "אובייקט", "מכשיר", אמצעי להסיעם במהירות ממקום למקום.

גם **מוטיב "העיניים"** שמסמלות קשר אנושי והמבט מעצב את יחסי האנוש בסיפור (איש הצבא, למשל, עוצם את עיניו), גם תיאורי טבע וסביבה – השלג והקור מסמלים את הקור האנושי, לניכור החברתי ולמועקה המצטברת שיונה כבר לא יכול לשאת אותה.

הפגישה הראשונה היא עם נוסע, איש צבא (**יש להרחיב**). בפגישה השנייה עם שלושה נוסעים שיכורים, גסי רוח, מובלעת ביקורת נוספת על ערכי החברה: במקום שיתנו לשבת לגיבן הגוץ, שהוא החלש ביניהם, שני הגבוהים והרזים הם אלה שתופסים את שני מקומות הישיבה. אך הגיבן עצמו המנוצל על ידם, מציק ומתאכזר ליונה. כלומר, זוהי חברה של מנצלים ומנוצלים, גם החלש מנסה להפגין כוח ובזז למי שעוד יותר חלש ממנו. יש אם כן בחברה זאת פגם מוסרי.

בפגישה השלישית והרביעית שוב נתקל יונה באטימות ובניכור (**יש להרחיב**). היינו מצפים אולי שלפחות מי שנמצא במעמד נמוך, דומה לשלו, יגלה כלפיו יחס אנושי ויקשיב לסיפורו ויזדהה עם יגונו. אך מתברר שגם העגלון הצעיר באכסנייה איננו שונה מהקודמים. למרות שיונה מברכו "לבראות" כשהוא מרווה את צמאוננו, העגלון מנוכר ומיד מכסה ראשו בשמיכה. העגלון הרווה את צמאוננו הפיסי, אך איש לא הרווה את צמאוננו הנפשי של יונה למצוא אוזן קשבת, לפרוק את יגונו וכך "לעבד את האבל", להיזכר, לשתף את הזולת. מתברר שהניכור והזלזול בזולת חוצים את כל המעמדות, החל מאיש הצבא במעמד די גבוה, ועד החצרן והעגלון מהמעמד הנמוך.

רק בפגישה האחרונה נשברת התבנית החוזרת של ניסיון כושל לתקשר עם אנשים. יונה מוצא דווקא בסוסתו, בבעל החיים, מי שמוכנה, כביכול, להאזין לו, להשתתף באבלו, להזדהות עם יגונו, סוסתו של יונה היא יותר אנושית מבני האדם. כאן הביקורת החברתית מגיעה, לדעתי, לשיאה האירוני: בעל חיים עדיף על חברה אנושית. ה-"סוף הטוב" הוא גם סוף מריר שמדגיש עוד יותר את הביקורת החברתית:

יונה זוכה, כביכול, מהסוסה לקשב ולהשתתפות רגשית, עיניה נוצצות, הוא מספר לה פרטים על בנו, פונה לרגשותיה כשמשווה את מות בנו למות סייח, אולם זהו בעצם דיבור אל עצמו, ואוי לחברה שבעל חיים הוא אנושי יותר מבני האדם, החברה האנושית היא זאת ש-"התבהמה".

גם בזמננו, כשהעיר הגדולה התפתחה וגדלה, אפילו התגברה התופעה של ניכור, של בדידות האדם בתוך ההמון, של חומרנות ותחרותיות ושל אובדן ערכים כמו סולידריות עם החלש, של עזרה לזולת, של קשב למוכי הגורל; רבים לא עומדים בקצב החיים המודרני-המהיר, גם ביונה העגלון מאיצים שיסיע את נוסעיו במהירות ולא יתעכב וברקע אנשים רצים ומתרוצצים ללא הרף. גם בכרך של זמננו נמצאים אנשי שולים שהחברה האטומה הקיאה אותם מתוכה, למשל חסרי בית שלא זוכים אפילו למבט ולעזרה. צ'קוב, בסיפורו גורם לקורא להיות מאוד קרוב ליונה, ליגון ולמועקה, לצימאון לקשר אנושי, אפילו לעליבות ולמיסכנות שלו, וכך גם גורם צ'קוב לקורא למחות נגד חוסר האנושיות של החברה וערכיה המעוותים.